

Wystawa *Zgruzowstanie Warszawy 1945–1949*. Jak naprawdę wyglądała odbudowa stolicy?

Muzeum Warszawy, 30.03–3.09.2023

Warszawa powstała z gruzów. Dosłownie – gruz był podstawowym materiałem budowlanym, a praca w ruinach codziennością. Powojenna odbudowa była procesem złożonym, czasochłonnym i wymagającym ogromnych nakładów pracy. Wpłynęła nie tylko na architekturę miasta, lecz także na jego krajobraz przestrzenny oraz odradzające się w nim relacje społeczne i ekonomiczne. Wystawa *Zgruzowstanie Warszawy 1945–1949* jest nowym spojrzeniem na mit odradzającej się po wojnie stolicy i jedną z najbardziej fascynujących kart jej historii. Otwarcie już 30 marca.

Fenomen odbudowy

Wystawa *Zgruzowstanie Warszawy 1945–1949* w nowatorski sposób ukazuje unikalny materialny charakter miasta odradzającego się wspólnym wysiłkiem. Prowadzi przez proces przemiany ruin w gruzy, a gruzów w materiały budowlane, z których warszawianki i warszawiacy tworzyli przyszłość swoją i powojennej Warszawy. Pierwsze lata po wojnie miały na odgruzowywaniu i wyburzaniu ruin, ale także odzyskiwaniu cegieł i żelaza, produkcji gruzobetonu, z których odbudowywana była stolica.

Po raz pierwszy na wystawie o odbudowie Warszawy gruzy stały się kluczowym elementem ekspozycji i punktem wyjścia koncepcji kuratorskiej. Pokazane zostaną pochodzące z kolekcji Muzeum Warszawy elementy rzeźb i architektury, kafle piecowe czy ceramika, a także materiały używane do odbudowy: cegły rozbiórkowe i gruzobeton. W kontekście historycznym osadzą je fotografie, grafiki, malarstwo, dokumenty archiwalne, mapy i infografiki oraz materiały audiowizualne (kroniki filmowe i nagrania

historii mówionej), a we współczesności prace artystek i artystów, takie jak przygotowana specjalnie na wystawę praca Diany Lelonek czy rzeźba Moniki Sosnowskiej, stworzona z betonu i stali zbrojeniowej.

22 mln m³ gruzu

Co stało się z ok. 22 mln m³ gruzu, które po wojnie pokrywały niemal całą Warszawę? Również na to pytanie odpowie wystawa *Zgruzowanie Warszawy 1945–1949*. W pierwszych latach odbudowy status gruzu uległ ewolucji. Początkowo traktowany był jako odpad, który należy usunąć i wywieźć, później jako surowiec, z którego można odzyskać lub wyprodukować nowe materiały budowlane. Wreszcie powojenne gruzu urosły do rangi symbolu – symbolu ciężkiej, kolektywnej pracy oraz jasnej przyszłości Warszawy i całego kraju. Symbolu, który tak chętnie wykorzystywany był przez komunistyczne władze, a dziś może zostać odczytany na nowo.

– Historia przewartościowania gruzów stanowi bezpośrednie odniesienie do współczesnej debaty o zrównoważonym budownictwie w dobie kryzysu klimatycznego, opartym na odzysku i recyklingu materiałów – zauważa kurator wystawy Adam Przywara. – Zasada 3R, czyli *reduce, reuse, recycle* była w ogromnej skali stosowana w powojennej Warszawie – dodaje.

Ponad 500 obiektów w siedmiu salach

Wystawa prowadzi przez pierwsze cztery lata powojennej odbudowy stolicy. Artystyczne wizerunki ruin to efekt doświadczeń pierwszych powracających, ujętych przez twórców i twórczynie w obrazy, rysunki czy fotografie. W kolejnych salach ruiny odżywają, toczy się codzienne życie, zaczynają się także pierwsze rozbiórki i akcje sprzątania – prowadzone w dużej mierze przez kobiety z Brygad Pracy. Cegła rozbiórkowa staje się bezcennym skarbem, przyjeżdża też do Warszawy z Wrocławia, Szczecina i innych miast zachodnich części Polski w jej nowych granicach. Wynaleziony zostaje gruzobeton i szybko podejmowane są próby zastosowania go w praktyce, jak przy budowie osiedla Koło II czy monumentalnego gmachu dzisiejszego Ministerstwa Rozwoju i Technologii przy placu Trzech Krzyży. Wystawę zamyka szersze spojrzenie krajobraz przestrzenny Warszawy, który podczas odbudowy uległ nieodwracalnym zmianom, wciąż dostrzegalnym nie tylko w zabudowie czy linii ulic. Usypane z gruzu Kopiec Powstania Warszawskiego, Górka Moczydłowska czy Górka Szczęśliwicka to miejsca z jednej strony wrosnięte w miasto, a z drugiej obiekty, których zagospodarowanie czy przebudowy nadal wywołują dyskusje.

Na wystawie obok oryginalnych gruzów i materiałów odbudowy znalazły się prace między innymi Zofii Chomętowskiej, Jana Bułhaka, Alfreda Funkiewicza, Wojciecha Fangora, Antoniego Suchanka, a także współczesnych artystów i artystek: Moniki Sosnowskiej, Tymka Borowskiego czy Diany Lelonek. Dopełniają je dokumenty archiwalne, mapy, fragmenty kronik filmowych i wspomnień.

Materialność odbudowy

– Marmur karraryjski w Rzymie, wapień portlandzki w Londynie czy „kamień paryski” w Paryżu – historie wielu europejskich stolic można odczytać poprzez przyglądanie się materiałom, z których zostały

zbudowane – mówi Adam Przywara, kurator wystawy. – W drugiej połowie XX wieku Warszawę również zaczął wyróżniać jej unikalny materialny charakter: miasto zostało odbudowane z gruzu.

– Współcześnie produkcja i obieg materiałów budowlanych w architekturze to zagadnienie centralne dla architektury i urbanistyki. Wystawa pokazuje, że historia odbudowy Warszawy może stać się inspiracją do myślenia o przyszłości architektury w dobie kryzysu klimatycznego. Jest ona także ważnym punktem odniesienia dla współczesnych artystek czy architektów, na wystawie pojawiają się prace studia Centrala, Diany Lelonek czy Tymka Borowskiego – dodaje Przywara.

Opowieści o odbudowie w Muzeum Warszawy

Powojenna odbudowa stolicy to jeden z najbardziej ikonicznych momentów w jej historii. Jej ślady znajdują się niemal w każdym z dwudziestu jeden Gabinetów wchodzących w skład wystawy głównej Muzeum Warszawy. Na odbudowie warszawskiej Starówki koncentruje się także wystawa w Centrum Interpretacji Zabytku, położonym na Brzozowej 11/13, tuż obok Rynku Starego Miasta.

Odbudowa Warszawy często powraca w programie Muzeum Warszawy, jak na przykład przy nagradzanej wystawie *Więcej zieleni! Projekty Aliny Scholtz* i książce o projektantce. W 2022 roku temat odbudowy stał się bardzo aktualny w kontekście agresji Rosji na Ukrainę. Wątek podjął architekt i artysta Petro Vladimirov w projekcie *Biuro Odbudowy Ukrainy*, który gości w Gabiniecie Zmiennym Muzeum Warszawy do 2 lipca 2023 roku.

W 2023 roku przypada symboliczna 70. rocznica odbudowy Starówki. W ramach rodzinnego świętowania Muzeum Warszawy i instytucje działające w rejonie Rynku Starego Miasta zaproszą mieszkanki i mieszkańców na koncerty i spektakle plenerowe, paradę, potańcówkę, odkrywanie tajemnic odbudowy z konserwatorami i liczne spacerów, wykłady i gry miejskie. Pokazane zostaną także unikalne materiały archiwalne z okresu odbudowy w formie projekcji dostępnych z Rynku Starego Miasta.

Elementem obchodów będzie odsłonięcie w Gabiniecie Zmiennym muralu autorstwa Pauliny Włostowskiej. Artystka stworzy dzieło nawiązujące do malowidła Wojciecha Fangora *Kucie kos* z 1954 roku, które znajduje się na wystawie stałej.

Program towarzyszący i dostępność dla osób z niepełnosprawnościami

Wystawie towarzyszyć będzie bogaty program wydarzeń: oprowadzań autorskich, warsztatów, spacerów i wycieczek rowerowych.

W każdą niedzielę o godz. 16.00 odbędą się oprowadzania. Kuratorskie z Adamem Przywarą: 2 kwietnia (tłumaczone na polski język migowy) i 6 sierpnia. Oprowadzania gościnne poprowadzą: Jarosław Trybuś (16 kwietnia), grupa projektowa CENTRALA – Małgorzata Kuciewicz i Simone De Iacobis (23 kwietnia), Sylwia Chutnik (14 maja), Petro Vladimirov (oprowadzanie po ukraińsku, 21 maja), Grzegorz Mika (28 maja), Agnieszka Szewczyk (4 czerwca) oraz fundacja BRDA – Zofia Jaworowska i Petro Vladimirov (18 czerwca).

Szczególna data w programie to 27 maja. Wtedy odbędą się wykłady, debaty i spacer śladami roślinności ruderalnej z Urszulą Zajączkowską. Dzień zamknie pokaz w Kinie Syrena, który zainauguruje tygodniowy przegląd filmowy, kuratorowany przez Tomasza Kolankiewicza.

W czerwcu Adam Przywara poprowadzi wycieczkę rowerową śladami architektury i krajobrazów wczesnej odbudowy. Trasa obejmie domki z gruzobetonu na Polu Mokotowskim, Ministerstwo Rozwoju i Technologii na placu Trzech Krzyży, Jazdów, Kopiec Powstania Warszawskiego.

Dla osób z niepełnosprawnością intelektualną i w spektrum autyzmu przygotowane zostaną treści w prostym języku i przewodnik po wystawie. Powstaną tyflografiki wybranych obiektów wraz z audiodeskrypcjami oraz teksty w druku powiększonym i alfabecie Braille'a. Prowadzone będą również integracyjne działania edukacyjne we współpracy z ekspertami (Fundacja Dostępnej Kultury Wizualnej – Wielozmysły, Fundacja SYNAPSIS) oraz grupami docelowymi (szkoła w Laskach i Zespół Szkół Specjalnych nr 105 w Warszawie).

Książka *Zgruzowstanie. Przeszłość i przyszłość ruin w architekturze*

Muzeum Warszawy wyda również książkę pod redakcją Adama Przywary *Zgruzowstanie. Przeszłość i przyszłość ruin w architekturze*, która osadza wątki poruszane na ekspozycji w szerszym kontekście historycznym i geograficznym. Publikacja przedstawia temat ponownego wykorzystania materiałów w architekturze na przykładach z okresu powojennej odbudowy stolicy, a także jej przedwojennej historii i czasów współczesnych w Europie. Książka zawiera eseje badaczy i badaczek architektury: Macieja Jagielaka, Adama Przywary, Gabrieli Świtek, Jarosława Trybusia i Agaty Zborowskiej, ilustrowana jest fotografiami m.in. ze zbiorów Muzeum Warszawy oraz zdjęciami przedstawiającymi współczesne przykłady europejskiej architektury budowane w duchu *zero waste* i gospodarki cyrkularnej.

Adam Przywara – historyk i badacz architektury. Za pracę poświęconą historii przemiany powojennych gruzów w architekturę i krajobraz Warszawy uzyskał stopień naukowy doktora University of Manchester (2022). Obecnie związany z Université de Fribourg. Stypendysta Bauhaus Foundation w Dessau (2018) i Deutsches Historisches Institut Warschau (2020). Kurator wystawy *Do zobaczenia po rewolucji!* w Galerii Arsenał w Białymstoku (2019). Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół przemian materialności dwudziestowiecznej architektury, a także ekonomii cyrkularnej w budownictwie współczesnym i historycznym.

Wystawa *Zgruzowstanie Warszawy 1945–1949* potrwa od 30 marca do 3 września 2023 roku w Muzeum Warszawy na Rynku Starego Miasta 32. Muzeum jest czynne we wtorek, środę i piątek w godzinach od 9.00 do 17.00, w czwartek od 9.00 do 19.00, w sobotę i niedzielę od 11.00 do 18.00. Bilety: 20 zł / 15 zł, w czwartki wstęp bezpłatny.

Więcej o wystawie i programie towarzyszącym: www.muzeumwarszawy.pl/wystawa/zgruzowstanie

KOLOFON

kurator Adam Przywara

współpraca Katarzyna Jolanta Górka

projekt wystawy Studio Okuljar Architekt*innen SIA

produkcja Marta Galewska, Katarzyna Jolanta Górka

projekt graficzny wystawy Alina Rybacka-Gruszczyńska

projekt graficzny plakatu i materiałów promocyjnych Anna Światłowska

opracowane map Karolina Pietrzyk

fotografie Diana Lelonek, Antonina Gugala

redakcja i korekta Urszula Drabińska

realizacja Ksenia Góreczna, Paweł Grochowalski, Krzysztof Hernik, Piotr Lipiński, Artur Miniewicz, Katarzyna Radecka, Adam Rogowski, Leszek Sokółowski, Mariusz Stawski, Piotr Wójtowicz; Studio Robot

multimedia Piotr Szatyłowicz

opieka konserwatorska Robert Kołodziejcki, Piotr Popławski

koordynacja digitalizacji Mikołaj Kalina

wypożyczenia zewnętrzne Janusz Kurczak

wypożyczenia wewnętrzne Tomasz Lewandowski, Małgorzata Oliwińska, Zuzanna Sieroszevska-Rolewicz, Filip Żelewski

dostępność Katarzyna Szafrąńska

ETR i język prosty Aleksandra Sztajerwald, Beata Strzelczyk

program towarzyszący Wanda Kaczor, Marcin Matuszewski, Karolina Iwańczyk

komunikacja i marketing Joanna Andruszko, Melissa Czaplicka, Matylda Dobrowolska, Agata Fijałkowska, Daniel Karwowski, Aleksandra Koszalska, Anna Ładna, Aleksandra Migacz, Milena Paszkowska, Jowita Purzycka, Filip Wielechowski-Olszak

publikacja Małgorzata Makowska (redaktorka prowadząca), Kaja Kusztra (projekt graficzny)

współpraca przy kwerendzie w zbiorach Muzeum Warszawy

Karolina Ziębińska-Lewandowska, Jarosław Trybuś, Katarzyna Reszka

Archeologia: Zbigniew Polak, Ewelina Więcek, Zuzanna Różańska-Tuta

Malarstwo i grafika: Jacek Bochiński, Zofia Rojek

Fotografia: Piotr Głogowski, Anna Topolska

Architektura: Ewa Perlińska-Kobierzyńska

Archiwum dokumentów: Rafał Radziwonka, Aneta Matuszewska

Pamiętki historyczne: Monika Siwińska

zbiory prywatne Maria Buko i Adam Przywara

Patroni:

Partner:

Kontakt dla mediów:

Aleksandra Migacz

Muzeum Warszawy

22 277 43 45, 723 249 094

aleksandra.migacz@muzeumwarszawy.pl

Materiały dla mediów:

www.muzeumwarszawy.pl/dla-mediow